

УДК 007 : 304 : 070

МЕДІА-АНТРОПОМОДЕЛІ С. КРИМСЬКОГО ТА В. БУРЯКА: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Марія Титаренко

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
бул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна, e-mail: journft@franko.lviv.ua*

Автор досліджує та порівнює дві сучасні антропомоделі (“монадної особистості” С. Кримського та “модуль-особистості” В. Буряка) як українську парадигму світомоделі “інфолюдини” ХХІ ст.

Ключові слова: антропомодель, монадна особистість, модуль-особистість, інфолюдина, ретрансляція, репрезентація, етнос.

Сучасна медіа-антропомодель інформаційної людини (Homo Informativus) є найбільш актуальною, резонансною, популярною та репрезентативною моделлю інфодоби ХХІ ст. Різномісний її аналіз, поданий у працях М. Абрамова, В. Айнштейна, В. Буряка, Дж. Вос, Л. Гримака, Г. Драйдена, А. Єлякова, С. Кримського, Т. Лірі, Г. Маркузе, В. Межжеріна, А. Новікова, Н. Слядневої, частково — С. Кримського, Т. Ліля, О. Онищук, Б. Потятиника та ін., засвідчує те, що для цієї антропомоделі актуалізуються цілком відмінні від попередніх часо-просторово-ментальні реалії, як-от: інформація як вітальна потреба; планетарний характер інфосередовища; ламання символічних орієнтирів; миттєве додання часо-простору, що призводить до релятивізації та фрагментаризації хронотопу; ідеал всевідання (в мережі) та всеспромоги (у віртуальному просторі); мовний інфосленг; інфовіклики тощо.

Метою нашої публікації є порівняльний аналіз двох новочасних медійних антропомоделей “монадної особистості” С. Кримського та “модуль-особистості” В. Буряка, які вважаємо українськими парадигмами антропосу інфолюдини. Постановка проблеми передбачає розв’язання таких завдань:

- дослідити спільні та відмінні ознаки, функції, рівні оприсутнення зазначених антропомоделей в контексті сучасного інфопростору;
- проаналізувати їхні перегуки із іншими антропомоделями української та світової традиції;
- зінтегрувати вказані моделі в єдину репрезентативну українську антропомодель “монадно-модульної особистості” та визначити її завдання.

Прикметно, що сучасна антропомодель інфолюдини в українському дискурсі не є абсолютно новою, як не парадоксально, вона суголосна із українськими традиційними моделями в контексті інформації-знання, субстанційної, конструктивної інформації, що її шукає-декодує-ретранслює чи то “внутрішня

людина” Г. Сковороди; чи то “людина триєдиного серця” П. Юркевича; чи “цілий чоловік” І. Франка; чи “сковородянська/гоглівська/шевченківська” людина М. Шлемкевича. Багаті на світомоделі українська філософія, література, публіцистика розгортають масштабну оригінальну типологію української універсальної людини, наділеної власне українськими характеристиками, які, утім, актуальні не лише в межах національного дискурсу, а й у загальносвітовому масштабі.

Відомий український публіцист і філософ Сергій Кримський (1930-2010) запроваджує в український антропологічний дискурс власну оригінальну світо модель “монадної особистості”. Автор переконаний, що ХХ століття характеризує антропологічна катастрофа: тероризм, фундаменталізм, расизм, наркоманія, еротизм, девіантна поведінка, універсалізація матеріального інтересу, пріоритет прагматичних цілей перед духовними цінностями, масштабне зростання злочинів проти особистості; зі спадком трагедій світових воєн, Чорнобиля і тоталітарного терору. “Людина виявилась розір’ятою між палеолітом свого духовного підпілля та науково-технічним прогресом”, — вважає науковець [7, с. 4].

Суголосну думку висловлює Й. Лось, який стверджує, що уніфікація усього, планетарне зодноріднення на базі “гомо економікус” і примітивної маскультури, заклики до асиміляції та інтеграції неминуче ведуть до деградації людської суті й природи, яка втілює Божі закони [11,103]. Таку zdeгradовану людину український поет Юрій Ковалів називає “homo lupus”: людина-вовк “перенаповнена жовчю”, потрапляючи у середовище вовків, стає частиною зграї [5, с. 3]. Жорстока метафора Ю. Коваліва — перегук зі Шлемкевичевою метафорою “звіра” в людині (у праці “Загублена українська людина”), якого ринкові закони випускають на волю і підгодовують симулякрами: homo sapiens вертається до печер.

С. Кримський впевнений, що коли творча повнота людського буття редується до тваринного початку самовпевненого споживацтва, коли нівелюється всяка відмінність суб’єктів та панує тотальна посередність, — альтернативою стає духовність як “ціннісне домобудівництво особистості”, як “переклад універсалу зовнішнього буття у внутрішній всесвіт особи на етичній основі” [7, с. 8]. На його думку, людина вже не вичерпується визначенням homo sapiens, яке декларує пандемію інтелекту (панлогізм) та затьмарює необхідність поєднання в людині розумного та морального як альтернативи машинному інтелекту: “Людина є насамперед істотою, що має внутрішній світ, духовність, свою долю та зверненість до вищих цінностей” [7, с.5].

Панлогізм, на думку філософа, може призвести до кліоциду (кінця історії). “Антична любов до істини, — пише він, — була скомпрометована цинізмом знання, що зорієнтоване на виробництво зброї масового знищення, тобто позбавлене моральних обривів” [9, с. 255]. Відтак С. Кримський переконаний, що необхідна “зміна стратегії соціального інтелекту” [9, с. 226], “нова ноосферна ідеологія людства” [9, с. 213], плекання “морального розуму, настоящего на совісті” [7, с. 30].

Філософська антропологія С. Кримського наскрізно перегукується із поглядами Г. Сковороди, однак, якщо мандрівний філософ розглядав внутрішню природу осібної людини (“внутрішньої людини”), то сучасний мислитель переходить із мікрокосму у мезокосм, студіюючи націю як “внутрішній” етнос

[7, с. 15]. Нація для нього — історична особистість, що здатна зберігати самотождність у постійно змінних кон'юнктурних ситуаціях, а це можливо лише за наявності у особистості внутрішнього світу, внутрішньої автономності, самостояння. Як і М. Шлемкевич, С. Кримський говорить про потребу внутрішнього звороту: недоречно вимагати для нової України нової ідеології — Україна потребує своєї віковичної духовності, що народилась в Україні-Русі [7, с. 6–7]. Він переконаний, що нині для України є перспектива відродження, адже ХХІ ст. мислитель розглядає як період національних ренесансів в контексті глобалізації, де “кожна нація виступає як своєрідна, неповторна іпостась людства” [7, с. 6]. Водночас кожна окрема людина може бути гідним репрезентантом мезо- і макрокосму, — у цьому і є суть новоствореної філософом антропомоделі “монадної особистості”.

Отож, монадна особистість — це особистість, що здатна репрезентувати (є медіатором, відтак медіа-моделлю) свою націю, свою культуру, свою епоху і тим самим маніфестувати індивідуальну іпостась універсального досвіду [7, с. 12–13]. Судячи із поданої Кримським дефініції, можемо виокремити щонайменше три рівні її актуалізації: національний та епохальний (хронотоп), культурний (соціо-аксіологічний). Аналогічну універсальну тріаду С. Андрусів окреслює “національним космо-психо-логосом” [1, с. 11]. Четвертий рівень актуалізації — Ноосферний, адже ця особистість є монадою (частинкою, особою, субстанційною сутністю) універсального Логосу. З огляду на усі вказані рівні реалізації моделі, можемо констатувати, що вона, як і “цілий чоловік” Франка, об'єднує усі ідеальні українські антропомоделі, причому вже в масштабнішому контексті — Ноосфери.

С. Кримський переконаний, що монадні особистості існували й раніше, але в унікальному варіанті вождів, пророків та мудреців, однак через зростання щільності соціальних зв'язків, формування цієї світомоделі стає поширеним явищем. Такими монадними особистостями він називає М. Ганді, М. Л. Кінга, мати Марію, А. Сахарова, О. Солженіцина, В. Вернадського та М. Грушевського, які у ХХ ст. відіграли значно більшу роль, аніж “усі політичні партії разом узяті” [7, с. 13].

Визначальні принципи, якими керується монадна особистість С. Кримського наступні: гуманізм, духовність, діалогізм і позиція “третьої правди”; ідея софійності та онтологічного оптимізму, еквіпотенційне та екзистенційне кредендо, полісистемність цілей, моральний розум, ідея любові до ближнього, Дім-Поле-Храм як аксіологічні імперативи, принцип толерантності та проблемності людської жертви, принцип несилового зіткнення добра і зла, принцип ефективності споглядання та наднадії. В основі передовсім — принцип монадності як справжня заявка на духовність майбутніх часів на рівні колективності (чи плеядності) в соціальному житті та на рівні репрезентації світу у межах індивідуальності [7, с. 13–14].

“Людина — істота вертикальна, її життя вимірюється не в довжину, а у височінь ціннісного сходження”, — переконаний С. Кримський [7, 18]. В одній зі своїх численних статей у газеті “День” (із якою автор тісно співпрацював), він ословлює таку філософему: “Людина — це завжди проект — стати людиною; це завжди дорога, шлях, іноді — глухий кут” [10]. Власне реалізація людського проекту і є головною цінністю культури.

Прикметно, що ця філософема суголосна із відомою антропомоделлю Габріеля Марселя, описаною у книзі “Homo Viator (Людина-подорожній. Вступ до метафізики надії)” (1944 р.) Homo Viator, на думку Марселя, це позиція свідомості, що кваліфікується як мандрівна: француз розглядає фундаментальну ситуацію подорожнього, в якій душа — одвічна мандрівниця, для якої бути — це бути в дорозі до самопізнання [12, с. 14]. Так, якщо для Homo Viator дорога стає засобом і ціллю самототожності, так і для монадної особистості духовність дає змогу обертати засвоєння зовнішнього світу на шлях до самого себе, шлях, що є найдовшою дорогою, яку проходить особа в житті [7, с. 9]. “У такому шляху до самого себе, в дорозі до власного Дому і полягає національна ідея, — переконаний філософ, — особливо для націй, які (подібно українському народу) мають велику історію” [7, с. 9].

Іншу новочасну антропомодель, багато у чому суголосну монадній особистості С. Кримського, пропонує український поет, літературознавець, публіцист, професор Володимир Буряк (Селіванов) (1944-2011). Він запроваджує у науковий дискурс складне і багатогранне поняття інформаційно-свідомісних лідерів — “модуль-людей” (“модуль-особистостей”), геніїв, “першовідкривачів”, які визначатимуть рівень інтелектуалізму нації в майбутньому у контексті переходу до принципово нового стану цивілізації та культури — до глобального гіперінтелекту. За В. Буряком, такими людьми є митці, науковці, публіцисти, політики, педагоги: “Модуль-особистість сама стає фактом історії, розгорнутою системною інформацією, що представляє свідомість нації на певному рівні її функціонування” [2, с. 103]. Як бачимо, вже у визначенні модель Буряка є аналогом моделі Кримського: обидві є репрезентантами/медіаторами етносу (мезокосму) у глобальнішому масштабі.

Отже, *модулі* — це інформаційні свідомісні системи-особистості вищого рівня; це також інформаційно-свідомісні лідери етносу (інформеліта). Окрім поняття “модулі” В. Буряк вживає і поняття вищого рівня — “*супермодулі*”. Сама суть *модульності* полягає у системній неординарності (чи то особистості зокрема, чи етносу в цілому), причому модульна (системна, суперсистемна) сутність суб’єкта утворюється з інформаційних концептуальних даностей усіх часів і народів. Автор розрізняє два рівні модульності: рівень модуль-особистості (індивідуальний) та модульність як колективно-авторський феномен (якщо йдеться про горизонт міфологічного мислення) [2, с. 102]. Окрім того, науковець виокремлює *модульний аспект мислення, модульний менталітет, модуль-характери, модуль-маски* та ін.

Модуль-особистість В. Буряк окреслює як “синтез-свідомість”, як “погляд над поглядами” (адекват “третьої правди” С. Кримського); саме вона надалі програмує інтелектуальну свідомісну піраміду етносу. Науковець сприймає модуль-особистість двояко: з одного боку як успадкованого інформатора (ретранслятора-медіатора) національної свідомості, з іншого боку — як особистість, якій багато дано, бо вона має таку базу підсвідомої інформації. Оця даність, на думку науковця, виливається у “здатність формувати дії етносу на рівні нової суспільної супермоделі, суперпрогнозера (прогнозованості) і як дійового інтерпретатора (це більше у суспільному контексті стосується громадських ватажків або духовних лідерів, що не лише розбуджують (інформаційно допінгують) думку етносу, а й реалізують її” [2, с. 104]. Такими лідерами, ватажками, себто модуль-особистостями у розумінні науковця були: М. Костомаров, Т. Шевчен-

ко, П. Куліш, І. Франко, Леся Українка та інші. З-поміж них В. Буряк вирізняє модуль-особистостей “подвійного інформаційного вираження (мислення реального та відображеного факту)”: І. Франка та М. Костомарова. (Нагадаємо, що мислення реального факту реалізується у науці та публіцистиці, тоді як відображений факт — у художній літературі).

Однак, у найвищому регістрі з-поміж об’єктів супермодульного рівня В. Буряк зазначає таких представників як: Г. Сковорода, Т. Шевченко, І. Франко. “Г.Сковорода — зразок викінченої авторської системності, де інформація від міні-рівня переростає в осмисленні в мегатекст етносу” [3, с. 26]. На думку науковця, синкретичність стилю поета-філософа виявляється на макрорівні, а соціально-побутовий свідомісний антураж Г. Сковороди є типовим для модуль-особистості світового рівня.

Науковець стверджує, що інформаційні модулі світового рівня, як правило, концептуально проєкціюють тип мислення етносу, виробляють нові методи трансляції і ретрансляції інформації в менталітетному контексті: Т. Шевченко — деміфологізатор етносвідомості; І. Франко — енциклопедична особистість, зразок свідомості, аналогу якої немає у світовій літературі, адже він розробив концепцію національної літератури, став новатором у прозі, поезії, драматургії. Саме енциклопедична обізнаність зі світовою культурою в контексті етносвідомості, на думку науковця, і утворила оригінальний тип творчої свідомості І.Франка — системний, аналітичний, оригінально-особистісний, орієнтований на найновіші досягнення мистецтва, науки, філософії, соціології: “Звідси — і нова планка інтелектуалізації — найвища інформаційна екстравертність етносвідомості” [3, с. 27]. А це, нагадаємо, є головною ознакою монадної особистості в антропософії С. Кримського, головна суть якої полягала у відкритості (екстравертності) етносвідомості до світу, у репрезентації етнічного на макрорівні. Порівнюючи дві антропомоделі, ми все більше переконуємося, що йдеться про одну метамодель, задекларовану у двох різних парадигмах (С. Кримського — у філософській, В. Буряка — у науковій).

Як і С. Кримський, В. Буряк говорить про антропологічну кризу, за якої людина претендує на роль Бога, а метою всіх сторін її життя є задоволення матеріальних і соціальних потреб [2, с. 101]. А це, своєю чергою, визначає специфіку сучасної парадигми мислення, що з’являється на стику модерної і постмодерної епохи, на кордоні нового і постнового. Науковець, як і філософ, говорить відтак про новий тип мислення, інтелектуальну сутність якого має визначати самопізнання і раціоналізм, який не обмежується однією теорією пізнання, а розповсюджується на аналіз усіх сфер [2, с. 101].

Цікаво простежити взаємозв’язок модуль-особистості із матрицею-етносом. З огляду на історію українського етнотворення, В. Буряк наводить приклади модуль-особистостей, які вибирають різні вектори самореалізації: одні переходять до інших етнічних свідомісних систем, інші поступово провінціалізуються [2, с. 102]; у контексті “заблокованих” етносів (скажімо, Україна у складі Росії) відбувається інтернаціоналізація модуль-свідомості [2, с. 104].

На думку В. Буряка, нині відбувається послаблення формування інформаційних модулів (геніїв) нації через процес активного стирання інформаційної архетипної зони народної свідомості. Пошкодження архетипної свідомості послаблює модульну інтенсивність модулів-особистостей (як це сталося, приміром, під час цільового винищення української інформаційної етнічної еліти),

тоді як нові оригінальні інформаційно-художні моделі мислення народ створює системно лише за сприятливих умов існування, коли інформаційно-художня свідомість функціонує у повному історико-культурному контексті, необхідному для розвитку модулів-особистостей [2, с. 109].

Тому важливим питанням є формування модулів-типів нації як базових свідомісних генераторів майбутнього розвитку, потрібна система архетипної (національної) цільності (культува, тотемна, релігійна, культурна), констатує В. Буряк, підкреслюючи, що відновлення пам'яті необхідне у контексті органічної інформації. Як бачимо, про потребу цільності ішлося як за часів І. Франка, так і в XXI столітті. “Сучасний розум пішов шляхом нескінченного подрібнення, відтак — звичено цілісність особи, інтеграл духу, — пише Й. Лось, — маємо людину “голих очевидностей” [11, с. 6]. “Цивілізація зросла, людина змаліла”, — в унісон твердить Є. Сверстюк, вкладаючи в оксюмерон сучасний антропос — “висококваліфікованої мікролюдини” [14, с. 86].

Заклик до національної цільності В. Буряка перегукується із напучуванням Л. Костенко, яка переконана, що “потрібна концептуалізація підвалин, на яких має стояти держава” [6, с. 25]; та думкою її дочки, О. Пахльовської, яка мовить про необхідність прискорення “процесу концептуалізації України як європейської держави” [13, с. 19]. Особливо тепер, у ситуації, яку влучно окреслює І. Дзюба: “Це — глибока деукраїнізованість, знекоріненість — емоційна, культурна, світоглядна...” [4, с. 29]. А відтак роль світоглядної публіцистики під сучасну пору складно переоцінити.

Отож, розглядаючи суголосні антропомоделі С. Кримського та В. Буряка, бачимо, що на часі — потреба у формуванні *автентичної української модульно-монадної антропомоделі*, яка би передовсім:

- 1) репрезентувала етнос (мезокосм) на світовому рівні (макрокосму);
- 2) продуктивно синтезувала в собі дві мисленнєві парадигми: архетипного етномислення з одного боку та Ноосферне нове мислення з іншого;
- 3) оптимально поєднувала та реалізовувала у собі якості автентичних базових українських світомоделей “внутрішньої людини”, “людини серця”, “шевченківської людини” (*homo politicos*), “цілого чоловіка”.

Ця модель найбільше перегукується із “цілим чоловіком” І. Франка, “пересаджуючи” його на ґрунт інформаційного суспільства, на вищий щабель Ноосферного розвитку. На наш погляд, модульно-монадна антропомодель є кращою стороною медалі новочасного *Homo Informaticus*'а, його ідеальним адекватом. Це власне український варіант відповіді на виклик інноваційної ери.

1. Андрусів С. М. Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років ХХ ст. Монографія / Стефанія Андрусів. — Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, Тернопіль: Джура, 2000. — 340 с.
2. Буряк В. Архетипно-інтелектуальний феномен національної свідомісної ідентифікації / В. Буряк // Вісн. Львів. ун-ту. Сер.: Журналістика. — 2004. — Вип. 25. — С. 97-111.

3. Буряк В. Художній інтелект України в новій парадигмі часу: генетичні та часові доміанти / В. Буряк // Вісник Запорізького національного університету. — 2010. — Ч. 2. — С. 23-28.
4. Дзюба І. Україна перед Сфінксом майбутнього / Дзюба І. М. — К.: Вид. дім “КМ Академія”, 2001. — 35 с.
5. Ковалів Ю. Homo Lupus / Ю. Ковалів. — К., 2007.
6. Костенко Л. Гуманітарна аура нації або, Дефект головного дзеркала / Л. Костенко.: — К.: Видавничий дім “КМ Academia”, 1999. — 32 с.
7. Кримський С. Заклики духовності ХХІ ст.: [З циклу щоріч. пам’ят. лекцій ім. А. Оленської-Петришин, 2002 р.] / Кримський С. Б. — К.: Вид. дім “КМ Академія”, 2003. — 32 с.
8. Кримський С. Запити філософських смислів / Кримський С. Б. — К.: Вид. ПАРАПАН, 2003. — 240 с.
9. Кримський С. Під сигнатурою Софії / Кримський С. Б. — К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. — 367 с.
10. Кримський С. У суперечці ніколи не народжується істина / С. Кримський // День. — 2001. — № 58. — С. 6.
11. Лось Й. Публіцистика і тенденції розвитку світу: Навчальний посібник для вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації: У 2 ч. — Ч. 1. / Йосип Лось. — Львів: ПАІС, 2008. — 376 с.
12. Марсель Г. Homo viator / Г. Марсель [пер. укр. В. Й. Шовкуна]. — К.: Видавничий дім “КМ Academia”, Університетське видавництво “Пульсари”, 1999. — 320с. — (Сер. “Християн. філософи”).
13. Пахльовська О. Біном “Україна — діаспора” сьогодні: криза і перспектива / О. Пахльовська. — К.: Вид. дім “КМ Академія”; Всеукр. т-во “Просвіта” ім. Тараса Шевченка, 2002. — 51 с. — Бібліогр.: С. 50.
14. Сверстюк Є. На святі надій: Вибране / Є. Сверстюк. — К.: Наша віра, 1999. — 784 с.

**MEDIA ANTHROPOLOGICAL MODELS BY S. KRYMS'KY
AND V. BURIK: COMPARATIVE ANALYSIS**

Mariya Tytarenko

Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky str. 49, 79044, Lviv, Ukraine

E-mail: journft@franko.lviv.ua

The author analyzes and compares two contemporary anthropological models such as ‘Monad Personality’ by S. Kryms’ky and ‘Modulus Personality’ by V. Buriak as a Ukrainian paradigm of the Info-Human model of the twenty first century.

Key words: anthropological model, Monad Personality, Modulus Personality, Info-Human, transmission, representation, nation.

**МЕДИА-АНТРОПОМОДЕЛИ С. КРЫМСКОГО И В. БУРЯКА:
СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АСПЕКТ**

Мария Титаренко

Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Генерала Чупрынки, 49, 79044, Львов, Украина

E-mail: journft@franko.lviv.ua

Автор исследует и сравнивает две современные антропомодели (“монадной личности” С. Крымского и “модуль-личности” В. Буряка) как украинскую парадигму модели “инфочеловека” XXI в.

Ключевые слова: антропомодель, монадная личность, модуль-личность, инфочеловек, ретрансляция, репрезентация, этнос.

Стаття надійшла до редколегії 29.08.2011

Прийнята до друку 26.09.2011